

MAGYAR IZRAELITA.

Hitfelekezeti érdekű hetilap.

Kiadó tulajdonos: **Zsengeri Mór.**

Felelős szerkesztő: **Tencer Pál.**

<p>Előfizetési feltételek: Pesten házhozordással, vidékre postai szét- küldéssel. Egész évre 6 frt. fél évre 3 frt.</p>	<p>Szerkesztői s kiadói iroda: Nagy-híd-utca 5-ik szám, 2-ik emelet, hová minden a lap úgy szellemi, mint anyagi részét illető küldemények intézendők.</p>	<p>Megjelenik minden pénteken egy egész iven. Hirdetményekért a 30 krnyi bélyegdíjon fölül egy fél hasábos petsor után 3 kr. számítatik.</p>
---	---	--

Előfizetési felhívás

„Magyar Izraelita“

hitfelekezeti érdekű hetilap 1864-iki,
második évnegyedi folyamára.

Megjelenik minden pénteken egy egész iven.

Előfizetési díj április—júniusra **1 frt 50 kr.**

Előfizetheti a „Magyar Izraelita“ szerkesztői irodá-
jában (Nagy hidutca, 5. sz. II. em.) és minden posta-
hivatalnál.

**Teljes számú példányokkal még szolgál-
hatunk.**

Vallás és tudomány.

(Vége.)

S a vallás, a zsidóság? Eme régi, hű, bebizonyult
barátnőről a balszerencsében, az ügyek jobbra fordultá-
val egészen megfélekedtek. A ki a szenvedés nehéz
óráiban vigasztalója volt az elhagyottaknak, most ke-
sergő anyaként búsan állott egy magányos zugban, ba-
rátjaitól elhagyatva, gyermekeitől meg nem becstülve. De
hát miért? Nem fér-e meg a vallás a műveltség és tudomá-
ny világával? Valljon lángja a lidérchez hasonló-e,
mely csak a sötétben világít, a verőfényes napsugár
mellett pedig elhalványul, elenyészik? Nem! Az, mely
világot hintett el, midőn még sűrű homály terült szét e
földön, az, mely fényes napként tündökölt, midőn még a
pogányság éjjele takarta be a nemzeteket, a mely elő-
ször tüz el a ködöt és a felhőket az emberiség egéről, az
nem halványulhat s nem enyészhetik el az emberi szel-
lem bármely újabb hódítmánya mellett.

Azonban ama század műveltségének és tudományá-
nak világa, mely egyrészt a zsidóság követőinek a mű-
velődés napsugáros körébe való belépést oly nagyon
megkönnyíté, másrészt a vallás ellen általában el-
lenséges állást foglalt el, legkivált pedig a zsidó vallás
irányában, mint a mely valamennyi vallásnak szülőanyja
volt. Viszálykodtak gyermekeivel, melyeket szült, s min-

den hibát az anyára róttak. Nem a zsidóság miatt,
hanem annak dacára is nyújtották követőinek a baráti
jobbot. Ezt az újabb kor egész fejlődési története szük-
ségképen úgy hozta magával.

Az utóbbi két század folytonos küzdelemben állott a
középkor ellen. A középkor ellenben a vallás harca volt
a műveltség, humanitás és tudomány világa ellen. Nem
mintha a vallás a tudománnyal, műveltséggel és huma-
nitással össze nem férne, hanem mivel a vallásról ferde
és téves felfogása volt a középkornak, s épen e ferde
és téves felfogásnak, mely csakis homályban vagy kétes
világosságban állhat fen, annak kellett a műveltséget és
tudományt mint természetes ellenségét leküzdenie s el-
nyomnia, a mivelhogy így is történt. Az utóbbi két szá-
zad ellenben, mint mondók, a középkor ellen folytatott
szüntelen harcot, azaz: a műveltség és tudomány viadalra
keltek a vallás ellen, mely esküdt ellenségük gyanánt
állt velük szemközt. Valamint azonban az ilyenféle küz-
delmek és átalakulások, a világtörténet tulajdonképi
crisisei alkalmával rendszeren történni szokott, úgy most
is a műveltség és tudomány küzdelme nem épen csak a
vallás ferde és téves felfogása, hanem maga a vallás el-
len volt intézve. Humanitás és csakis humanitás, felvilá-
gosodás és csakis felvilágosodás, ezek voltak az utóbbi
század jelszavai, melyek közt a vallás ellen folytatott
küzdelem győzelemre, a humanitás és felvilágosodás ura-
lomra jutottak. És midőn emezek a dolog természetéhez
képest a zsidókat is középkori elzártáguk alól felszaba-
dítá, s őket, a megmerevülteket, szintén belevonta a hu-
manitás és műveltség világos és melegítő körébe, ezek is,
mint fiatal, erős szövetséges és haretársak a győztesek
sorába álltak s fris bátorsággal a maguk részéről is küz-
döttek a vélt közös ellenség, azaz: a vallás ellen!
— Itt is, a saját teritoriumon, ugyanazon hibák követ-
tettek el, mint az összes nagy táborban. Nem csak a val-
lás ferde és téves felfogása ellen küzdöttek, a zsidó
középkort illetőleg, nem hogy az elévült ferde szokáso-
kat megszüntették, a nyilvános isteni tiszteletet rendezték,
az ifjuság vallásbeli oktatását javították, vagy hogy a
műveltség és tudomány világa mellett igazán megösmert,
tisztá felfogását a vallásnak, mint az egyedül igazat és
irányadót hirdették volna: hanem a zsidó községekben is
kitűzték a felvilágosodás lobogóját, itt is lobogtaták a
humanitás zászlaját, s itt is e kettőt választották jelszóul.
Beállott tehát itt is a felvilágosodás korszaka, azaz, az
ősi vallás iránti indifferentismus s egykedvűség, a val-
lások érzelmek tespedésének és kihalásának sajnos idő-
szaka. E tulhevílése a kötelekeiből kiszabadult és szabad-
szárnyra bocsáttatott szellemnek okozta tehát azt, hog

a vallástalanság mintegy divatosá kezdett lenni, és ennek folytán állott be azon sajnos állapot, mely mai nap e tekintetben az egész civilizált világban igen is érezhetővé vált.

Azonban az oly természetellenes állapotok, melyek halfogások s helytelen eljárás folytán keletkeztek, sokáig nem tarthatnak. Kell vala, hogy a jobb érzelem ismét felébredjen, hogy a tévedés felismertessék s a helyesb és igazb ismét felül kerüljön; s így is történt. A jelen század utolsó évtizedeiben a szenvedélyek mindinkább lecsillapultak, s higgadt, józan felfogás kezd érvényre vergődni. Az eszmék tisztultával s a szenvedélyek kitombolásával az egy ideig helyéből kiszorított vallás is lassanként újból el kezdi foglalni az őt illető területet. A községekben mindinkább napvilágra lép az ismét felébredt vallásos szellem törekvése az isteni tisztelet nemesítése s az ifjuság vallásoktatásának javítása iránt. Azon feszült viszony, mely a lejárt idők alatt vallás és tudomány közt létezett, a kor felvilágosodása folytán nagyobbbrészt kiegyenlített már, s nincs már messze azon idő, midőn a tudományos elnevezés nem leszzen többé azonos a hitetlen-ével, s hogy a felvilágosodás tagadó korszaka, mely zivataros fergetegként a zsidóság egén elvonult, az új életre ébredt vallásos szellem alkotó és teremtő erőjének fog helyt engedni.

A népiskola és a vallástan.

A népiskola és a vallástanra nézve e lapok negyedik számában nyilvánított nézeteim ellen tisztelendő Bak Ignác rabbi ur e lapok hatodik számában bővebb cáfolatot tett közzé. Kiindulási elvemet el nem vitatván, fel kellett tennem, hogy ellenvetései e mellett is fenállhatnának. A cáfolat folyamában pedig többször arra utal a t. rabbi ur, hogy tempora mutantur et nos, — hogy vannak újabbkori igények, sat.; de mindez nem áll, ha elvemet elismeri, hogy a vallásra nézve nincsenek semmi változások, semmi újabbkori igények, semmi korszerűség, semmi haladás. Ebből azt látom, hogy azon elvet sem meg nem cáfolja, sem tekintetbe nem veszi, s azért szükségesnek találom, hogy erről bővebben értekezsem.

A t. rabbi ur azon észrevételt teszi, hogy először kellett volna a „vallás“ fogalmát bővebben fejtegetnem, hogy tudhassák, mit értek tulajdonképen a vallás szó alatt. — Erre csak azt mondom, hogy elvem mind a természeti, mind a kinyilatkoztatott vallás tekintetében áll. Vannak a tudománynak oly szakai, melyekre nézve az emberi szellem törvénye a haladás. Ha a természettudományokban valamely állítás bebizonyított, azt többé el nem vitatják; ezekre nézve csak folytonos bővítése következhetik az elismert igazságoknak, minden nap új meg új tényeket nyujt, s így az elmélet mindinkább közeledik a tökélyhez. De másképen van az a vallástudományok tekintetében. A természeti vallás irányában, a modern bölcsnek nincsenek kedvezőbb körülményei mint Thalesnek és Simonidesnek; számára a világegyetem szervezésében csak azon bizonyítékok szolgálnak, melyeket a régi görögök is alkalmazásba vettek; mert az ujkori csillagászok és bonctanárok minden fölfedezései semmivel sem bővítik azon érv erejét, melyet az elmélkedő ész

minden állat-, madár-, féreg-, hal-, levél-, virágban talál. Azon elmélkedés, mely által Socrates, Xenophon előadása szerint, a kis istentagadót megcáfolja, ugyanaz mely Paley természeti hittanában. Socrates ugyanazon hasznát veszi Policletes szobrainak és Zeuxis festményeinek, mint Paley az órának. A mi azon nagy kérdést illeti, mi lesz az emberből halála után, hogyan találhatná fel e tekintetben a teljesen kimivelt európai ember inkább az igazságot, mint a fekete indus? Egyetlen tudományunk sem, melyre nézve az indusokat túlhaladjuk, a legkisebb fényt sem árasztja el lelkünk földöntuli állapota felett.

Valóban, mindazon bölcsészek, a régiek ugy mint az újabbkoriak, kik az isteni kinyilatkoztatás segítségével a lélek halhatatlanságát bebizonyítani megpróbálták, Plátótól fogva egész Franklinig, keresztül nem hatottak. Igaz ugyan, hogy mind abban, a mi földi életünket illeti, az emberek mindinkább okosabbakká válnak, de nem kevésbé igaz az is, hogy mindaz, a mi a természet fölötti hatalmat és a fölöntuli életet illeti, Goethe szavaival élve:

„Bleibt stets von gleichem Schlag

Und ist so wunderlich als am ersten Tag.“

A mi pedig a kinyilatkoztatott vallást illeti, erre nézve az isteni igazságok mind bizonyos könyvekben foglalvák; e könyvek mindenki előtt nyitva állanak, a ki csak bennök olvasni tud, s az egész világ tudósainak minden fölfedezései összesen egy árva szóval sem bővíthetik e könyveket. A középkori zsidó, a Biblia és a Talmuddal kezében, sem jobb sem rosszabb helyzetben nincsen a jelenkori zsidónál. E könyvek sehogy sem tárgyalnak sem könyvnyomtatást, sem iránytűt, sem puska-port, sem gőzerő, sem légszeszt, melyek akkor ismeretlenek voltak, jelenleg pedig általánosan el vannak terjedve; mindezen fölfedezések a legkisebb viszonyban sincsenek azon elvekkel, melyeken vallásunk alapul. Mindebből az következik, hogy a vallás nem tartozik a haladó is tudományok sorába.

Ha tehát a vallásoktatásra nézve a régi forma mellett maradunk, ezáltal az ujkori igények, a jelenkori haladás, a nagy század fölvilágosodása sehogy sem veszélyeztetvék és semmi ellentétben nem áll mindezekhez. De a régi melletti maradásra fontos erkölcsi, valamint anyagi okok is készítetnek.

A vallásoktatást maga a szentírás parancsolja; de nem csak parancsolja, hanem ennek formáját is meghatározza, nyilván megmondja, valamint a hagyomány is, hogy a vallást a szentírásból kell tanulni. E vallási parancs követése mélyen gyökerezett be népünk életébe és szokásaiba; s így népiskoláink anyagilag is azok által tartatnak fen, kik a szentírásbeli oktatást követelik, kik csak ezt ismerik el a vallás egyedüli kuforrásának. Mindebből az következik, hogy minden más, a szentírásbeli oktatás rovására és kárára behozott vallástanforma erkölcsileg vallásunk elvével össze nem egyeztethető s anyagilag népiskoláink létét veszélyezteti. A t. rabbi ur láthatja már most, hogy a hitkönyvek behozatala nézetem szerint még rosszabb a reformnál, s hogy ebbeli óhajításom, melyhez egy hatalmas és befolyásos párt szilárdul ragaszkodik és melynek elmellőzése iskolai ügyünket tönkre juttatja, nem épen k ü l ö n c óhajtas.

A t. rabbi ur, a hitkönyveket pártolván, elmélkedését így folytatja: „A mostani előrehaladt időben, midőn a zsidó politikai helyzeténél fogva az emberi társaságtól, szeretett hazájától és kegyes királyától, mint ember, mint hazafi és alattvaló igénybe vétetik — hol tanulmányozza sz. vallásának mindezekre vonatkozó és követendő parancsolatait, ha nem hitkönyvekből? — Erre azt mondom: dacára annak, miszerint az előbbi évtizedekben a vallásoktatás azzal mitsem gondolt, hogy mit parancsol neki a vallás mint az emberi társaság tagjának, mint szeretett hazánk fiának és az uralkodó hit alattvalójának — mindannak dacára, nem előzték meg a zsidót sehol sem e kötelességek teljesítésében. A népiskolai oktatás csak a szükségesre szorítkozzék, ilyen a vallásoktatás, mint lelki üdvünk föltétele, elme és nyelv gyakorlata mint az élet fötényezői; de bizzunk valamit a józan észre is, a mi tőle joggal elvárható, ha csak a józan ész kiképzéséről gondoskodtunk. Azon vágy, mely szerint mindazt, a mi hasznos, általános oktatás tárgyává tegyük, magát az oktatást szétdarabolja és jelentéktelenné teszi. Mindazáltal a fenemlített kötelességek felőli értekezések hasznát sehoggy sem tagadom; de ez inkább a vallásos irányu elme és nyelvgyakorlati olvasókönyvben találja helyét mint a vallásitanítás egyik külön ágában. Igaz, hogy a jelen olvasókönyvben nincsen; de ott még sok nincsen, a minek lennie kellene, s a mit isten segítségével jobb jövőre bizni kénytelenek vagyunk.

A t. rabbi ur azt kérdezi: ha valóban oly könnyen hívő vagyok-e, hogy azt gondolom, miszerint a zsidóapa, a ki mindenkor valamit beleszóllani és minden áron a próbatétel után bírálgatni akar, meg lesz elégedve, hogyha azon kevés idő, mely most a vallásitanításnak van szentelve, a szentírásra fordittatik? — Arra csak azt válaszolom, hogy a megelégedés nem mindennapi erény, sőt ellenkezőleg, az élet minden viszonyaiban épen a elégedetlenség van napi renden; de azért a világ mégis fenáll. Csak azon kell lenniünk, hogy az elégedetlenségnek igaz oka ne legyen, ez által erejétől megfosztjuk és lefegyverezzük; mert ha négyfelé elágazása helyett a vallásitanítás a szentírásban pontosul össze, már akkor az eredmény nem lesz olyan parányi, hogy semmisnek tekintessék, s ha azt mondja valaki, hogy a chéderben többet tanulnak a bibliából, arra utaljuk, hogy a szentírásen kívül még másféle tanulni és tudnivaló is van, mire nézve véleménykülönbség nincsen; továbbá: hogy ha az iskola mellett is annyit akar költeni mint a chéderre, bővebb szentírásbeli oktatással magántanítás utján szolgálunk, a mint az több községben valóban meg is történik.

A héber nyelvtan védelmezésében a t. rabbi ur azt mondja: „Hogyan? a héber nyelv tudásának nincsen erkölcsi hatása? Mi által vagyunk még, dacára a sok kiállott viszontagságnak, ha nem sz. nyelvünk által, melyet mindig ápoltunk a legnyomasztóbb körülmények közt is?” — Engedelmet kérek, azt nem értem; azt valóban nem tudtam, hogy csak azért vagyunk még, mert

héber grammatikánk van. Tudtomra legalább a múlt századig ily kincs birtokában nem voltunk, legalább annak létezése Izraelben általános ismeretlen volt. — A t. rabbi ur így folytatja: „Mit érne multunk az Ibn Ezrák, a Kimchik és száz még száz ilyen férfiak nélkül, kik mindnyájan csak sz. nyelvünknek éltek?” — Azt sem értem, t. barátom! Hát szent könyveink, profétáink, hőseink, vallásunk magasztos elvei és törvényei, páratlan polgári törvényhozásunk, hát mindezek semmit sem érnek? mindezek, melyek az Ibn Ezrák és Kimchik kivül is megvannak?! Aztán tudja a t. rabbi ur, hogy nem az Ibn Ezrák és Kimchik azok, kik Izrael népét a legnagyobb viszontagságok közt fentartották, hogy ezek épen oly társadalom körében éltek, hol népünk nem üldözöttetett, hogy épen azok lektüzték a súlyos viszontagságokat, kik a grammatikaféle foglalkozást inkább utálták mint sem ápolták. — A t. rabbi ur folytatja: „Mit érne nekünk a jelen, ha a Rapoportok, a Zunzok és több hason nagyságu hősök nem működnek a zsidó név és sz. nyelve dicsősítésére?” — Tisztelem, becsülöm e nagy férfiakat és dicső működéseket, de jelenünk föltételezőinek nem ismerem el; mert mondja csak t. rabbi ur, mi tulajdonképen jelentünk legforróbb óhajta és törekvése? nem a jogegyenlőség-e? Mire való e végre nagy dicsőségünket érvényesíteni?! — „Mennyit küzdött és harcolt — mondja továbbá t. rabbi ur — minden nemzet, csak hogy nyelvét és irodalmát fentartsa és nagyobbítsa, mivel csak addig él és becsültetik egy nemzet nemzetként, a mig nyelve él.” — De hiszen mi nem élünk nemzetként, s nem is akarunk becsültetni nemzetként; zsidók csak hitfelekezetünkre nézve vagyunk, a nemzetiség tekintetében pedig teljesen a honi föld dönt és határoz.

A héber nyelvbéli tudományos foglalkozás kétség kívül minden embernek becsületére válik, s a zsidóra nézve dicső is; de nem minden embernek az a rendeltése, hogy korának fénycsillaga legyen, s nem lehet mind azt, ami dicső, általános foglalkozássá tenni. Aztán tudja meg, t. rabbi ur, hogy a grammatika épen legcsekélyebb része a nyelvismeretnek; magam részéről arról vagyok meggyőződve, hogy annál többet tudunk a nyelvből, minél többet tanultunk magából a nyelvből, s ez megint csak a szentírás. Még egyetlenegy nevelészeti tudornak sem jutott eszébe, a görög nyelv és irodalom alapos megtanulását a népiskola által lehetségesnek mondani, annál kevésbé a héber nyelvet, mely jóval nehezebb még a görögnel, annál kevésbé a zsidó népiskolában, hol a héberen kívül még más két nyelvvel is foglalkozunk. Hiába ringatja magát a t. rabbi ur szép ideáljaiban, mi gyarló emberek e mennyei magasságra nem követhetjük őt; gyarlóságunkban, melyben tanítványaink is osztoznak, nem bírjuk a gyermeket arra, hogy az első osztályba beléptekor „legalább” annyi héber szót tudjon, mint magyart vagy németet, az első osztályban sem bírja, „járték közben” a Nikodot megtanulni... szóval: én mindazt nem látom, a mit t. barátom látásomról feltesz.

Neumán Vilmos.

Mózes halála.

Legenda a Midras Rabba után.

(Adar 7-én, mint Mózes halálának évnapján.)

Látván Mózes, hogy abbéli könyörgése: miszerint ön-maga vezethesse be Izrael népét az ígért földre, minden eredmény nélküli vala, kikertilni akarta a halált és azért foglalatokodott a sz. törvény és utolsó éneke leírásával. Még nem végezte volt be ezen munkát, és az Isten négybetűs nevének (tetragramma) leírásával kissé tartózkodék, midőn halálának perce megjöv.

Megszólítá vala az Ur Gabriel angyalt: „menj, és hozd Mózes lelkét a mennybe;“ de bámulva válaszol az angyal: „Uram! hogy merném ezt az embert megölni, kinek a földiek között párja nincsen, és ki egymaga felér mind a hatszázezer izraelitával, kiket Egyptomból kivezetett?“

És az Ur maga elé idézé Michael angyalt, s megparancsolá neki: „menj, s hozd fel Mózes lelkét az égbe.“ Megütközve az isteni parancson emez felel: „Uram! én tanítója valék, és ő tanítványom volt; nem láthatom őt meghalni.

Végre szólítja az Isten Samaelt, a pusztítás és rombolás angyalát és meghagyja neki: „hozd Mózes lelkét a mennybe!“ Ezen angyal örömtelten és vérszomjtól ragyogó arccal vállalja magára az isteni parancsot. Fölfegyverkezik haraggal, és a halál boszuló fegyverével oda rohan Mózeshez. De találván őt a kimondhatlan isteni név leírása közben, visszarettent szándoka kivitelétől. Megtekinti Mózeset, s ime! azon isteni fénysugár által, mely Mózes arcán tündökölt, kápráztatva és el rémitve elfordítja tőle sötét pillanatát és gondolja magában: „Ez nem ember, hanem angyal, és az angyalok között senki sem eszközölheti halálát.“ —

„Mit akarsz, mit keressz?“ kérdi őt Mózes.

„El vagyok küldve, hogy halálotat eszközöljem“ felel a rémitő Samael. „A halandók mindnyájan alá vannak vetve hatalmamnak.“

„De én nem!“ viszonzá Mózes. „Én, a ki annyi sok isteni csodatettet vittem véghez; én, a ki hatszázezer izraelitát vezettem ki Egyptomból; én, ki az égbe szálltam és az isteni törvényt a földre lehozám; én nem szolgáltatom kezébe lelkemet; gonosz, távozzál előlem!“

És Samael visszazállt az égbe és megmondá az Urnak Mózes beszédét.

De az Ur újra osztá parancsát: „Menj és hozd nekem Mózes lelkét.“ —

Legott kardját rántja, és ismét megjelen Mózes előtt. Mózes e miatt megharagudván Samaelre, előveszi a csodatevő pálcát, melybe be van vésvé az Isten négybetűs neve, elűzi vele Samaelt, és elővévén a szent fénysugárt szeméi körül megvakítja vele Samaelt. Eddig sikertilt vala Mózesnek szabadulni a haláltól...

Ámde egy mennyei titokteljes szózat hangzék és szóla: „Mózes! élted végső órája megérkezett, meg kell halnod!“

„Világok Ura!“ könyörge Mózes „emlékezzél negyven napi mulatásomról Sinai hegyén, és ne adj engemet át a halál angyalának.“

És a mennyei szózat viszonzá: „ne félj, én magam fogok foglalkozni veled és temetéseddel.“

És Mózes elkészülte az elválás nehéz órájára, szent és vétek nélküli, mint a Szeraph, elvárja halálát.

És leereszkedik az Ur a magas égről, és a három angyal Michael, Gabriel és Sagsagel körülveszi őt.

Michael angyal egyengeti a sirt, Gabriel kiteríti a fehér gyolcs s emföldöt feje fölött, Sagsagel lábaira terít egyet. Michael Mózes egyik oldalán állott, Gabriel a másikon.

És az ur megparancsolja Mózesnek: „hunyd be szemeidet,“ és Mózes behunyta szeméit. „Tedd kezeidet melledre,“ és Mózes kezeit mellére tev. „Nyujtsd ki lábaidat,“ és Mózes kinyújtá lábait.

És az Ur kiszólítá Mózes lelkét testéből és mondá neki: „Leányom, százhusz esztendeig hagytalak ebben a testben, eljött most az elválás perce; jer ki, ne késsél!“

És a lélek felele: „jól tudom, hogy mind a lelkeknek és szellemeknek Te vagy Istene; minden lélek, úgy az élő embereké mint a hallottaké, hatalmadban van. Te teremtettél, képeztél és adál engem Mózes testébe 120 évig. De e test feddhetlen és mocsoktalan, mint senki másé, és ezért hozzá ragaszkodom nagy szeretettel és tetszéssel, nem szeretném elhagyni.“

„Leányom jöjj ki; felviszlek a magas égbe és tiltetek szent dicsőségem trónja alá, Szeraphim és Cherubim mellé.“ De a lélek még mindig vonakodott és könyörgött Istenhez, hogy hagyja Mózesnél.

S ime az Ur megcsókolá Mózeset, és e csókkal lelke felszállt az égbe.

És a magasságokról hallható volt sok bánatos szózat; egyik, mely siránkozék: „ki fog most mellettem a gonoszok ellen fellépni, ki álland ellent a gonosztevőknek,“ — a másik, mely jajgata: „és nem támadt fel többé Izraelben oly proféta mint Mózes vala!“

Az erek könyeztek: „a jámbor elveszett a földről;“ a föld szhangozatá: „az igazságos nem jár többé az emberek közt.“

Az angyalok sohajtozának: „Isten igazságát kieszközlé Izrael sirt;“ a jogot megszerzék Izraelnek.

És mindnyájan egy chorusban kiáltának: „jőjjön békében, szendén nyugodjék fekhelyén, a ki egyenesen és őszintén járt. A jámbor emléke örökké áldásos marad.“ —

Strasser D. L.
kerül. rabbi.

Pénteki levelek.

Pe s't, március hóben.

Legyőzhetlen akadályok folytán pénteki levelezésemnek minap elejtett fonalat csak ma vehetem föl ismét.

Sejtém azon vészt, melyet az utóbbi levelemben foglaltak fejemre idézendők lesznek, és sejtelmem meg is valósult. Rohanó árként zudultak rám mindenfelől az elkeseredett megtámadások, koholmányok, rágalomnak nevezék abbéli állításomat, hogy hitfeleink magaviselete a társadalommal szemközt nem elég önálló, nem elég férfias, — légből kapott phantasteriának, hamis vádnak mondák, melynek semmi tényleges alapja nincsen, s melyet a mindennapi tapasztalás eléggé megcáfol.

Azon tengernyi sok vád mellett, melyekkel naponkint találkozunk kell, kétségkívül csak kellemetlen benyomást tehet az, ha azokat a magunk részéről is ily önvádakkal öregbitjük, s ez jelen esetben még csak annál kellemetlenebb, miután önmérgetünk rovására történik, melyre mindig büszkék valánk.

Az oly általánosságban elmondott thesisek — mit majdnem minden ember önmagán is tapasztalhatott már — vajmi gyakran

szolgáltattak már okot a legkellemetlenebb félreértésekre. Nem létezik oly általános thesis, főként az erkölcsi világra vonatkozólag, mely alól hol több, hol kevesebb kivétel nem léteznék, s e kivételek gyakran oly számosak s oly nyomósak, hogy az egész állítást, ha bir is némi alappal, halomra döntik. Így vagyunk pl. mi izraeliták az ellenünk felállított thesisok legtöbbszörével, melyek rendszeresen néhány egyénnek személyes tulajdonaiból merítvők, s az egész fajra alkalmazhatnák. Igaz ugyan, hogy az általam minap kimondott önvád is az általánosság színezetét hordja magán, ámde ez is csak rendes értelmében veendő, a mennyiben a nagy számmal létező kivételek megengedtetnek, s én mindjárt eleve tiltakoztam is az ellen, mintha az mindnyájunkra egyaránt alkalmazható volna, s megígértem annak részletesebb kimutatását. Ha a t. szerkesztő ur megengedi, ám lássunk hozzá.

A zsidó nép mindig büszke volt önértetére! Ezen állítást a történet bármely szaka is napjainkig fényesen igazolta. Sok változáson, sok viszontagságon, sok világrendítő crisiseken mentünk keresztül... szilárdak maradtunk. A vakdüh, a boszuvágy vészes furiái kigyósziszegésükkel meg nem rettentettek, a hízogás csáb-szava el nem tántorított bennünket. Vészes fergeteg süvöltött el fejtünk felett, tombolt a vihar, a felbőszült ég csapást csapásra zúdított alá védtelen fejtünkre, — az iszonyu vész között megálltunk és fennen hirdettük: zsidók vagyunk! — Jött az ár-mány, a kajánság ütötte fel hidrafejét, lángnyelvvel üldözött s torkába fenyegetett eltemetni, ha fajunkat meg nem tagadjuk — szilárdak maradtunk s az undok szörny fenyegetéseit torkába fojtottuk azon öntudatos mondattal, hogy: zsidók vagyunk! — Mosolygó, kies vidéken szomorú, szűk hajlékban laktunk. A bőség telje uszott körülöttünk, s mi éhséget szenvedtünk. Fény, pompa, gazdagság csábítóan ragyogtak felénk, nekünk csak egy kincstünk volt, mely csak elrejtve tündökölt, mélyen, mélyen keblünk bel-sejében, s ez — önértékünk volt. Oda ígérték mind e pompás ékszert, aranyt, gazdagságot, ígértek hatalmat, jólétet minden csak képzelhető földi jót ez egyetlen kincstünkért... s mi nem adtuk oda. — Guny tárgyává tettek bennünket, zsidóknak neveztek, s mi büszkeségünket helyezők abba, hogy zsidók vagyunk!

Igy volt ez a sötétség korszakában. A hit, a meggyőződés szilárdul élt a szivekben, kényszer és erőszak erőt nem vehettek rajtuk. Ámde jött a felvilágosodás százada s hangos szavakkal kárhoztatta a nemtelen bánásmódot, melyben a társadalom a zsidókat részesíti. „Apáink igazságtalanok voltak e nép iránt,“ mondja a miveltség embere, „ámde ennek nagyobb részt a kor volt az oka, mely ferde és helytelen felfogásoknak hódolt. De mi, kik az újabb kornak vagyunk gyermekei, kiknek helyesebb, tisztább felfogásunk van, kik szabadabb, tágabb, világosb látkörben mozgunk, nekünk apáink hibáját jóvá kell tennünk!“ — S a felvilágosodás szelleme felkorbácsolta a régi nyughelyén tétlentül trespedő nemzedéket, s ez belekapaszkodott palástja végébe, s hurcoltatja magát a magasabb, világosabb sphaerákba, nagy keservesen válván meg kedves egyiptomi hufszekaitól.

A középkori zsidógyűlölet tehát lejárt már idejét, — hanem azért van helyette modern, azaz felvilágosodott zsidógyűlölet, helyesebben mondva: ellenszeny, mert hát így jobban szeretik. A középkori zsidógyűlölet vak volt; gyűlölték a zsidókat, mert általános szokás volt a zsidókat gyűlölni; helyes vagy helytelen okból történik-e, azt nem firkészték. A modern zsidógyűlölet — akarom mondani; ellenszeny, már intellectualis. Nem azért viseltetnek a zsidók iránt ellenszenyvel, mert apáiktól rajtuk maradt az illetőkön — oh, a világért sem! hiszen ez csak elmaradottságnak, műveletlenségnek volna jele, s melyik értelmes ember fog mai napság középkori érzelmeket táplálni, középkori nézeteknek hódolni? — hanem mostanában azért gyűlölik a

zsidókat, akarom mondani azért nem szeretik őket, mert ilyenek meg amolyanok; hogy minők ezen okok, tudjuk már.

Mikép viselkedett légyen a zsidó a középkori nyers és durva zsidógyűlölet ellen, azt már láttuk. Ámde miként hat rája e modern, keztyűben és laktópányban járó ellenszeny, s mint viseli magát ennek ellenében?

Az előbbeni korszak alatt a zsidóknak tulajdonított magaviselet csaknem általánosnak mondható; mert ha előfordultak is némi kivételek, azok oly csekély számnak voltak, hogy számba alig vehetők. A jelenkorra nézve azonban már különbséget kell tennünk.

A zsidó nép zöme, azaz az ugynevezett alsó osztály még mai nap is azon büszke önértéttel viseli zsidó nevét, mint elődjéi két ezer év előtt. Az ellenszenyvet megismeri tolláról, s atyáitól eltanult módon viselkedik vele szemközt. A megváltozott viszonyokkal megváltozott külszínét nem tudja eltéveszteni, és szokott, rendes útján halad, a nélkül, hogy a kor előrehaladása e tekintetben gondolkozásmódját megmáshíthatá. Másként van ez azonban a műveltebbekkel, az ugy nevezett intelligens osztálylyal. Itt hiába keressük már azon szoros ragaszkodást, azon mindent feláldozó odaadást a saját törzséhez, mint az előbbeni osztálynál. Igaz, sokat kell e tekintetben a kornak is felróni, melyet — mint egy jeles írónk legújabb satirájában mondja — „egy láz, a reálnak, a kézzel foghatóknak, foggal morzsolhatóknak és torokba csuszthatatóknak végtelen szerelme tart fen,“ midőn az önérdék minden törekvésnek főrugóját képezi, s midőn a magasabb érzelmek mind a lélekölő materialismusként engedni kénytelenek. Igaz továbbá az is, hogy az intelligens osztály sok oly tagot foglal magában, kikben a zsidósághoz való ragaszkodás és szeretet már nemcsak s magasabb alakjában öntudatosan és jeliemesen nyilatkozik. De ép ezen osztály szolgáltatja azon terjedelmes contingenszt is, melyet a kislelkű meghunyászkodás, a gyáva porbanmászás vádja közelebről és teljes joggal megillet, s miután ép ezekkel találkozunk az élet útjain legtöbbször, lévén nekik nagyravágyásuk és hővágyódásuk a közönséges halandók alantjáró sorából kiemelkedni, eme vádnak, mely rájuk nézve tökéletesen áll, az általánosság bélyegét kölcsönzik. Nem azon cosmopolitikus irányt tekintem most, melyhez a jelenkor mindig növekedő előszeretettel hajlani látszik, s melynek követői, lévén csak a világboldogítás nagy eszméje tetteik fényes vezérszilárga, a népek és nemzetek törekvését, mint kicsinyes dolgokat figyelmükre sem méltatják, — mert ezek tulemelkedtek már azon, a mi iránt mi kevésbé nagyratörő jámbor halandók még érdeklél viseltetünk, — hanem azokat, kik szűk kebelbe fásult szivet, törpe lelket zárnak. — Oh, hányszor tapasztalhatjuk, hogy valamelyik előkelő, értelmes izraelita honfitársunk, ki ha öveinek, már mintegy hitsorsosinak körében van, idegenkedőtt nem igen mutat, sőt olykor áldozatkész is hitfelekezete javára, de tulboldog, ha valamely nem zsidó körbe befurakodhatik, s ilyenkor gondosan és féltékenyen örködik a fölött, nehogy az illető körben zsidó létének titka valamiképp hirre keljen. Hányszor megessik az, hogy bizonyos körülmények közt, egyik másik ismerőstünk ag égre megkér bennünket, hogy el ne áruljuk, mert — ugymond — „nem akarom, hogy megtudják, hogy zsidó vagyok!“ — És miért ne tudják meg? Pirulsz tán származásodnak? Szégyeled magad, hogy családíád oly magasra nyulik fel az üsdöbe, mint e civilisált világban, hol a nemesség nagyobb vagy kisebb foka e szerint határozatit meg, egyetlen egy népé sem, s hogy ennek folytán a legnemesebb nemzetségnek sarja vagy? Vagy tán azt rösteled, hogy őseiddel igazságtalanul bán-tak, hogy te annak vagy unokája, kit jogtalanul elnyomtak, s hogy testvéridre a rabszolgaság jármát önkényileg rak-ták?? Szegény, szegény ember te! Ha van lelked, s nem vagy élettelen báb, szivednek lánggal fel kellene lobognia emlékezetére

néped nagy s dicső multjának... Ha lakozik még egy csöpp önértet kebledben, nem pirulsz-e gyáván csuszni a porban azok előtt, kik ha származásodat megtudják, megvetéssel fordulnak el tőled, és pedig azért, mert szerencsétlen népnek fia vagy? Ha van még egy erecske benned, melyben férfitörz buzog, nem fogsze nyilt homlokkal és bátor, erős szívvvel kiállani a küzdőterre, hogy megtagadt birtokodat, megrablott becsületedet ismét visszaküzdjed? Óseid erős lélekkel, rettegni nem tudó szívvvel léptek a halálosztosztó máglyára, vadul csapdosott körülöttök a láng... „Tagadd meg fajodat és mentve vagy!“ sustorgott véres nyelve... sők állhatatosak maradtak, és meggyőződésükért kinos halállal haltak meg... s te, te gyáván fetrengsz a porban, hogy egy nyájas szót vagy mosolyt lopj azok ajkairól, kik tégedet megvetnek, s azért létedet is megtagadod? Hah, kores és nemtelen ivadéka nagy és dicső apáknak! —

És mit szóljak azon kedves ifjainkról, kik a magas égnél is magasabbnak képzelik magukat, hahogy valamely nem zsidó ifjaktól álló körbe betolakodhatnak? Mint repes szívűk örömeiben, s mint áradozik lelkük a boldogságtól, ha a jókedvt, vig társaság pajzán élecskedésének céltáblául szolgálnak, lévén azon teljes meggyőződésben, hogy mindez csupa merő nyájasság, leereszkedés és fraternitás, sőt nem ritkán ők maguk is con amore neki feszítik elmésségük ivét s éle alakjában röpitenek egyik nyilat a másik után a zsidók s a zsidóság ellen, mert hát ők sem akarnak hátramaradni a humorizálásban, s az ő hibájuk-e, ha a társaság a humor és szatira csak ezen véghetetlenül elkopott útján találja magát otthonosnak?

De ne vélje, t. szerk. ur! mintha ezzel az elszigeteltség vagy visszavonultság mellett akarnék szót emelni. Sőt magam részéről is nem sürgethetem eléggé, hogy igen is közeledjünk, szövetkezzünk, testvéresüljünk — de soha se történjék az önértetünk vagy önméltóságunk rovására. Iparkodjunk belejutni a társaságba, de őrizzük meg enbecsünket, s ne tagadjuk meg létünket. Mint zsidóknak sok nehézséggel kellend még megküzdzenünk, hogy a társadalomban azon állást elfoglalhassuk, mely után törekszünk, de ne téveszszük szem elől, hogy nem az a főcél, hogy a társadalomba felvéteessük, hanem hogy mint zsidók vétecsünk fel abba, hogy tehát nem a hízog becsempészkedésnek, hanem az erkölcs, az igazság, a felvilágosodás diadalának eredménye legyen.

Goldfahn Károly.

A bocherl.

(Tollrajz.)

Reich Ignáctól.

III.

Pesten.

Mily üdvös az az emberre nézve, ha már kora ifjuságában tanulta az élet jármát viselni. (Búdalok. 3. 27.)

Megfejtetted e már valaha, mint csügg az ökörszem parányi fészke oly rendithetetlenül a szélkorbácsolta hajladozó fenytfán? Vagy megértetted-e már valaha, mint tud a feoske a házak függőleges sima falán megkapaszkodni? Avagy megmagyarázhattad-e valaha magadnak, a vizi rózsának szende gyökerét mért nem tépi ki iszapos talajából a zajló hullám? Vagy pedig, mint tud a gyenge magocska a kemény rögön átészírázni s arany kalászszá érni? Ha mint ezt megtudtad, akkor alig van homályos sejtelméd azon csodálatos képről, melyet a tudományak szűkölködő zsidó ifja örömtelen multjában, komor jelenében s reménytelen jövőjében eléd tár.

A szegény zsidó deákokat be lehet osztani:

1-ör olyanokra, kik tanulmányaik közben még a magánta-

nító v. nevelő tisztét is ellátják, azaz: a kik „házbamennek.“

2-ör olyanokra, a kik „leckéznek“; és

3-ör olyanokra, kiknek sem házuk nincsen, sem leckéik.

A mi bocherlünk oly szerencsés volt, hogy mind e három gráduson keresztül ment. Mint 1-ső és 2-od évi medikus „házban volt“; mint 3-ad és 4-ed évi leckéket adott, tanulmányainak utolsó évében pedig sem háza sem leckéje nem volt, hanem — éhes gyomra.

A ki házba megy, az rendesen kosztot, lakást, mosást sat. kap, olykor még havonkénti néhány forintnyi fizetést is, s így költő látszat szerint, irigylendő sorsa volna. Hanem azért a többi között azon kötelességei vannak, hogy jókor reggel fölkeljen, hogy tanítványait, kik rendesen iskolába is járni szoktak, fölkelte; ezután hamarjában ismét kell leckéiket kihallgatni, mert mindenképen azon kell lennie, hogy tanítványai az iskolában jó „osztályt“ kapjanak. Azután következik a reggeli imádság, erre a könyvek összeszedése és a reggeli. 11 vagy 12 órakor tanító és tanítvány ismét haza térnek az iskolából. De miután az csak nagy ritkán ugyanazon pereben szokott történni, az előbbinek, ha tanítványánál későbben érkezik haza, rendesen a békebíró hivatalában kell mindenekelőtt eljárnia, mert azonközben bizonyosan valami per támadt az utóbbi s a szakácsú közt. Ebéd közben a féltanítónak szigoruan fel kell ügyelnie a fiatal uracsokra, s jaj neki, ha valamelyikük oly szerény, miszerint a sztilék jelenlétében mindig hallgat, s jaj neki, ha valamibe beleszólanak, vagy pedig „neveletlenségéből“ az abroszt bepiszkolni találják.

Ebéd után következik a délutáni leckék begyakorlása és kihallgatása, mire a deák (tanító) és a deákok (tanítványok) ismét a iskola felé veszik útjokat. 4 órakor mindkét rész ismét hazatér, azaz, ha a tanítónak azoufelül a házon kívül órái nincsenek. Hogy a fiatal uracsok mindig legalább is „jelest“ érdemeljenek, a rosz kalkulust pedig a tanár igazságtalanságának tulajdonítják, a sztilék ellenben ennek okát csak az instructorban keresik — az már magától értetik.

A lelkiismeretes tanító azonban ez által kötelességei teljesítésében meg nem zavartatja magát. Mert ime! már is megjelen a házi kisasszony, hogy a francia nyelv oktatásában mint ingyenhallgató részt vegyen. Már este van, s a — mellékesen legyen mondva — kissé henyecke uracsoknak ma még 5 számtani, egy latin és egy magyar feladványt kell kidolgozniok 15 görög szót, egy vagy két lap földrajzot és történelmet könyv nélkül megtanulniok és felmondaniok. Ha ez megvan, az estebédde a tanítványok súlyos napi munkája be van végezve. De nem úgy a tanítóé is. Neki kötelességében áll még sok ideig asztal mellett principálisával elülni, kell vele filozofálnia, politizálnia sat. sat. csak disputálnia nem szabad.

De mikor tanul tehát a tanító a maga részére? Ezt magam sem tudom. Bizonyosan azonban titkos módon történik, nehogy a házbelieknek kegyét elveszítse.

A mi bocherlünk azonban kivételkép még sem járt olyan roszul. Ha tanítványai lefeküdtek, szabadon és nyíltan tanulhatott, a mit s a meddig csak neki tetszett. Így látjuk őt tanulmányainak első évében, mint zárja be éjenkint gondosan a szoba ajtaját; sodrony segítségével szorgosan állit össze egy csontvázat, több csontot és koponyát rak asztalára, s tekintetét majd az előtte fekvő könybe, majd ismét a felállított emberi csontvázra veti. Gyakran elaludt mellette, gyertyája tövéig leégett, s ha ilyenkor hirtelen felébredt s a homályos gyertyavilágnál tekintete a vicsorgó halálfejre, a fehérlő csontokra esett, hideg borzadály futotta végig tagjait s már is banni kezdte, hogy más tanulmányt nem választott, — ámde kitörölte álmát szeméből s tovább tanulgatta az oly fáradságos anathomiát. Jellemző a mi bocherlünk naplójának erre vonatkozó egy helye, mely követke-

zöleg hangzik: „Mily semmis az ember nagyságában, mily nagy semmisségében! Jertek tehát ti nagyok és hatalmasok s tekintsetek meg semmisségeket. Mennyi merész terv, hány nagy gondolat járhatta valamikor át ezen koponyát! Mennyi magasztos érzelem isten- és halhatatlanságról, haza- és emberszeretetről, erényről és boldogságról, levithette egykoron ezen kebelt! — Nem látszik-e úgy, mintha e csontváz egyszerre barátságosabb alakot öltene, mintha csak azt mondaná: Te megértettél engem? — Bocsásd meg, bár ki lettél légyen is valamikor, hogy most így ide s tova hurcollak: nemes szándékból történik, hogy egykoron, ha isten úgy akarja, ezreknek segítségére lehessek. Bizonyosan s z e g é n y voltál valamikor; hanem azért ez éjféli órában fogadást teszek neked: hogy lelki és testi erőmet különös előszeretettel folyton a szegényeknek szentelendém. Ha hívnak és édes álamból felvernek, hogy oda siessék a nyomor nyirkos hajlokába — zugolodás nélkül s azonnal ott fogom hagyni kényelmes fekhelyemet. És bár csikorogjon is a megfagyott hó, mint jelenleg odaktűn, sikamló lépteim alatt, és a sürti felhőkön keresztül gyenge világsugár se derengjen — avagy pedig forró nyári napokon fáradt lábaim alatt a homok izzóvá váljék, s a déli nap sugára égetően süssön fejem felett, — engedni fogok a meghívásnak, s oda sietni a szegények hajlékába, hogy ama szenvedőknek a vigasz kelyhét nyujtsam; mert én tudom, mit tesz az, — szegénynek lenni!“ —

Ez azt engedi következtetni, hogy mégis maradt elegendő ideje tanulmányainak folytatására. Sőt mint másod éves hallgatónak azt is megengedték neki, hogy éjjel is (természetesen csak a vacsora bevégeztével s miután tanítványai elaludtak) hazulról elmehessen. Hová? Az egyetemi boncterembe, hol halvány mécsvilág mellett borzalmas magányosságban késő éjfélig a hullák boncolgatásával kedvére „mulathatott.“ Ti borzadtak, ha ezt csak olvassátok is!... Pedig a mi bocherlünk bátran és megfontoltan végzé ebbeli teendőit. Vigyáznia kellett ugyanis, hogy valamiképp félre ne vágjon, e l ő s z ő r mivel veszedelmes, ha az ember a m é r g e s bonkéssel kezét megvágja, minek folytán tanulmányait egy időre azonnal abba kellett volna hagynia, — m á s o d s z o r mert a tanár másnap megnézi a hullát, és ha valamely szabályszerűtlen vágást észrevesz, akkor az illető hallgató köteles saját költéséigén vagy egy újabb hullát, vagy pedig más valamely bonctani készletet megszerezni, mire nézve a mi bocherlünknek természetesen sem kedve, sem — pénze nem volt.

Elég azon, hogy házában meglehetősen szabadságnak örvendett, sőt megesezt az is, hogy távollétében a principalis meg is dicsérte. Hogy pedig jelenlétében az elismerésnek legkisebb szavaeskája is a legritkább ritkaságok közé tartozott, azt a mi deáktanítónk sajnos tapasztalta. Midőn egykor új év napjára nagy kínosan verses tövölzetlet irt, s azon édes reményben ringatózva, hogy ezért legalább is egy arannyal fog meglepettetni, azt tanítványai által a szülőknek átnyujtatta, asztalnál a kedves principalis úgy vélekedett, hogy neki úgy tetszik, mintha fiai tavaly mégis szebben irtak volna.

„Ez ugyancsak szép meglepetés volt. Tehát sem arany, sem — köszönet!“ vélekedék magában az ép oly lelkiismeretes mint derék instructor s komolyan feltette magában, hogy s o h a többé házba nem megy. Elkezdődött tehát számára a l e c k é z ő s gyönyörű korszaka. — A leckézők beosztatnak:

1-ör olyanokba, kik azért élnek, hogy leckézzenek, azaz: leckézők mesterségből; s

2-or olyanokba, kik azért leckéznek, hogy élhessenek, azaz: kik a mellett tanulnak is, s ezek közé tartozott, mint már tudjuk, a mi bocherlünk is.

A leckéző az instructortól v. nevelőtől abban különbözik, hogy az utóbbinak s o h a sincsen nyagta, amaz ellenben, ha lec-

kéjét megadta, otthon, ugyszólva, [a maga ura. A becsületes házitanító, ha távol van, folyton haza vágyódik, s ha otthon van, ismét messze kívánczik onnan. Meg van ő áldva, ha lefekszik és ha felkel, ha asztalnál ül s ha kijár, mert mindig tanítványai körében van, mely szerencsében a leckéző nem részesül. Az utóbbinak kínjai főképp abban állanak, hogy mindig pontosnak s nagyon óvatosnak kell lennie, nehogy azon panaszra okot szolgáltasson, hogy k é s ő n j ő n, vagy hogy k o r á n távozik. Ezen uri emberek nem tudják, vagy nem akarják tudni, hogy tanítójuk gyakran fél óráig kénytelen elgyalogolni, hogy egy „órát“ adhasson, s ily módon következik a másik s a harmadik is... És miután olykor az is megtörténhetik, hogy a hó folytában a leckét egyszer v. kétszer egészen elmulasztani kénytelen, a leckézőkkel csak ritkán vannak teljesen megelégedve. Hiába időzik ma és holnap sőt még holnapután is két óra hosszáig a lecke mellett, hogy az elmulasztott egy órát helyrepótolja, „nem elég pontos!“ mondják, s elbocsátják, hogy hivatalát egy másik pontosabbiknak átadják, ki 2—3 hó múlva hasonló okból hason módon aratja szorgalma gyümölcseit. A leckézőknek más kisebb bajait, mint elegendőképp ismereteseket, ezuttal hallgatással mellőzhetjük.

A medikának gyakorlati tanfolyamában, melyben a mi medikusunk (mert így fogjuk ezentúl az előbbeni bocherli nevezni) a délelőtti órákat előadásra töltötte, a délutániakat a klinikán (egyetemi kórházon) s az éjjelt gyakran inspectión, legjobb akaratára mellett sem teljesíthette tökéletesen a leckeadás szigorú kötelességeit. Hogy tehát a bizonyos következményeket megelőzze, leckéit, egynek kivételével, feladta és — éhezett. Mert a nagylelkű kufár, ki a szegénynek arcáról leolvasta, hogy nagyon is rája szorult, egyszerre felmondott neki minden hiteli kenyer, gyertya, fa sat. iránt. Ez igen érzékeny csapás volt a szegény tanulóra nézve. Elzálogosította tehát óráját, gyűrűjét, melyeket még a „házaszkodás“ boldog emléktű időszakában magának megszerzett volt, elidegenítette minden nélkülözhető holmiját, éhezett és tanult, s így érkezett el lassanként a — r i g o r o s u m ideje.

(Folyt. köv.)

Könyvismertetés.

(„Vallástan az izraelita ifjúság számára,“ irta Kohn Salamon rabbi és hittanár.)

Magyar tankönyveink irodalmában élénk mozgalmat veszünk észre. Minden szakférfi parkodik, gyér számmal létező magyar tankönyveinket tehetség szerint gyarapítani. Ezen törekvésű színté örömmel kell, hogy fogadjuk, s így hason örömmel vetjük K o h n S a l a m o n rabbi és hittanár urnak, saját német szövege után fordított, a múlt napokban újabb kiadásban megjelent magyar hittanát.

És habár ez nem is az első és nem is az egyetlen könyv e téren — minthogy már 1860-ban Zilz pesti hittanár úr- és 1861-ben alólírottól jelent meg hasonló munka — mindazáltal benső megelégedéssel olvastuk, hogy a nm. k. helytartóság, nevezett könyvecskének a nyilvános izraelita tanodákban általános tankönyvvül való használatát elrendelni méltóztatott.

Nem lehet szándékom nevezett könyvecskét érdemleges bírálat alá venni, sem pedig K. ur és dogmatikája ellen polemizálni; e részben K. ur rabbi és nyilvános hittanár, és ez tán elég biztosítékot nyújt arra nézve, hogy minden a mi könyvecskéjében foglaltatik, sz. valásunk szellemében van írva és szerkesztve. Ezuttal említett könyvecskének csak fordítását vehetjük szemügyre.

Az anyag helyes elrendezése után, minden tankönyvnek

okvetlen az a főkélléke, hogy nyelvta n i l a g helyes legyen, hibátlan, a mennyire csak lehet. A szükséges fogalmak a könyv általános beltartalmához képest legyenek kifejezve; azokkal teljesen és minden pontban megegyezzenek, összhangzásban legyenek velök, nehogy valamely ál — vagy balfogalmat hozzá kapcsolni lehessen.

Ilyen álkifejezést mindjárt az „Előszóban“ találunk: „Mint-hogy a sz. írásbeli mondatoknál... stb. a sz. írásból vett alkalmas mondatok — és történetekkel okszerűen fölvilágosítani“ stb. Mi a történeten alapszik, az nem monda (die Sage, Mythe), annál kevésbé használható ezen kifejezés a bibliai történetnél.

Térjünk át a könyvecske tartalmára. A héber szöveg igen is rosszul van fordítva. Javasoltuk volna, hogy a fordító Szabó-v. Káldi-v. akárki másnak fordítását vegye kezébe, ezek szerint a fordítás iránt már eligazodhatott volna. Így az első lapon: וְאוֹלָם שֶׁאֵל נָא כְּהַמּוֹת „és valóban k ér d meg stb. שֶׁאֵל ugyan több értelmű kifejezésre használtatik a héberben: k ér ni, megk ér ni, kérde zni, köles önözni; de itt kérde zni-vel kellett volna fordítani; mint p. שֶׁאֵל נָא אֵת נְעֻרָיִךְ (Samuel I. 25, 8.) ugyan k ér de z d meg inasodat.“ 7. l. אַהֲבָה nek te k helyett, nek ed van. 9. l. מְאִירָתֵךְ nem fölvilágítja, hanem fölvilágosítja; szellemileg az ember fölvilágosítja. מְשַׁפְּמִי és יְרֵאתֵךְ — mondatoknak fordítása a nyomtatásban fel van cserélve. 11. l. Kér d. „Mikor nyilatkoztatá Isten ezeket?“ Felelet. „Isten mindnyájunk atya már az első emberekkel ismer teté meg;“ kit vagy mit ismertete meg? Ez teljesen értelmetlen. A figyelmes olvasó észre veszi ugyan, hogy ez az előbbeni feleletben mondottakra vonatkozik, de nem a gyermek; az írás jelek is hiányoznak és több helyesírási hiba is van benne. 12. l. הַקִּיּוֹם וְהַמְשַׁפְּמִים nincsen fordítva. U. o. A „II. Jegyzet“-ben ki vannak hagyva: a királyok két könyve, Jezaiás, Jeremiás, Ezechiél. A „III.“-ban nincsenek az irományok egymásután következő rendben. 15. l. וְיִרְדַּעַת הַיּוֹם stb. A héber szöveg egyesben van, a fordítás pedig többesben. U. o. פְּנוּאֵלֵךְ „én reám nézzetek.“ פְּנָה fordulni tesz; a mondat további fordítása nyelvta n i l a g is hibás. 17. l. יִסְדַּת „fundáltad“ ez nem a magyar kifejezés, mert az eredeti szó latin; ennek meg alapítottad felel meg. 19. l. כִּי עֵינַיִךְ ennek fordítását sem értjük אוֹן פְּעוּלֵי „az álnokság eselekedni?“ talán „eselekvői.“ 21. l. הִקְרַ „Én vagyok az Isten, ki megrostálom“ (?) megvizsgálom helyett. U. o. הַנִּמְעֵ אוֹן „a ki a fület plántálja;“ plánta sem magyar, hanem latin szó; aztán, habár a német pflanzen átvitt értelemben használható is, de plántálni a magyarban kizárólag csak növényekre lehet alkalmazni. יִצַר עֵין הַרְאָ יְכִיטֵ, הַמְלֵמַד אֲדָם דַּעַת nincsen fordítva. A 72. lapon ezen vers megint fordul elő, szinte ily hiányos és hibás fordítással. — Ily módon van az egész könyv fordítva. Mutatványul úgy hisszük ennyi is elég.

(Vége követk.)

Vegyes hírek.

** (Gyászhir.) Ágai József orvostudor, kit t. olvasóink lapunkból is ismertek, atyja a magyar irodalomban szép hangzású névvel bíró dr. Ágai Adolf munkatársunknak f. hó 13-án rövid betegség után N.-Abonyban, hol mint gyakorló orvos és emberbarát 22 évig folytatta jótékony működését, jobb létre szenderült. — A boldogult egyike volt azoknak, kik már két évtizeddel ezelőtt igen lelkesen karolták fel a magyarhoni izraeliták nemzetiesedésének ügyét, és ez iránynak azóta mindig híve ma-

radt úgy nyilvános mint családi életében. Hült tetemeit N.-Abony minden rendű és vallású lakosai nagy számmal kísérték végső nyughelyére. Áldás emlékére!

— Dr. Wahrmann orvostudor ur, ki 1862. márc. 3-án az akkor még működő hitközségi választmánytól a helybeli izraelita kórház másodorvosává megválasztatott, és ki a kórház kintnő és érdek nélküli működéséről feledhetlen dr. Grosz és dr. Rózsay visszalépése alkalmával kintnő szorgalma és szép tehetségénél fogva megdicsértetett és továbbra ajánlatot, e napokban hivatalából visszalép, hogy alkalmá lehessen egész idejét önállóan is a szenvedő emberiség javára fordíthatni.

** (Auer Lipót) veszprémi születésű hitrokon hazánkfia, az ismert hegedűművész, Düsseldorfba meghívást kapott, mint hangversenyrendező (Concertmeister) s ezen minőségben már alkalmaztatott is. F. é. január hóban a coburgi herceg a művészet és tudomány arany érdemjelével díszítette fel. M. hó 23-án a kölni nagy társas hangversenyben közreműködött, s játékaról Bisoff L. tanár a kölni újságban igen kintnően nyilatkozik. Ugyan csak e lapban olvassuk, hogy m. hó. 28. án Kötulben ismét nagy hangverseny tartatott a schleswigi megsebestültek jávára, melyben Auer ur hasonlólag részt vett és ismét általános tetszés mellett.

** (Elhalasztott táncmulatság.) Minthogy az idei Purim-ünnep épen a nagy hétbe esik, a keresztyén ünnepek iránti tekintetből a Szegeden ez alkalomra tervezett jótékony táncmulatság, melyről minap említést tettünk, az illető bizottmány által továbbra halasztatott.

** (A Fővárosi Lapok írják:) Ormódi Bertalan „Szulamid“ című drámai hősköteményt nyújtott be a Kisfaludi-társaságnak, melyről a bírálók nagyon kedvezően nyilatkoznak.

** (Jótékony ság.) Rosenfeld Adolf és Hirschler Fülöp Eger-városi jövedéki haszonbérletk 500 darab kenyeret ajánlottak fel akként, hogy azok a nevezett város tanácsának utalványával ellátott ottani szűkölködékek között folyó hó 19-én és 26-án, továbbá f. évi ápril 2-, 9- és 16-án fognak 100-100 dbjával kiosztatni.

(Sürgöny.)

** (Kis-Kun-Szabadszállásról) írják, hogy az ottani lakosok két zsidó tagjoknak köszönhetik szabaddulásukat a harmadfél hóig tartott adóexecutiótól. E két zsidó lakos ugyanis minden kamat nélkül előlegezte a városnak az adóba kívánt összeget. Fájdalom, hogy a szép példa a község jobbmódu lakosaiban nem talált követőkre. A szegény nép kifogyván elességéből, maradék gabonáját pedig eladván, a város még 3—400 frtnyi kölcsönt akart fölvenni tavaszi magvásárlásra, s fölszólította a két jótékony zsidót, álljanak jót valamely kereskedőnél a szükségben levőkért, hogy kár volna kamatos pénzt fölvenni másutt, mikor helyben is van elég gazdag birtokos, kik megerőltetés nélkül összerakhatják a kívánt összeget; ők a maguk részéről készeknek nyilatkoztak annyival hozzájárulni, a mennyit bármelyik legelső birtokos fog adni. De nem mozdultak ők, t. i. a birtokosok, mely szegényítő tény csak fájdalommal irhatunk le. (F. L.)

Szerkesztői levelezés.

Fának. Az első iv körülbelül megvolna már; tessék tehát intézkedni. A másik ügyben mostani állapotunkban nem tudtunk még eljárni, kértünk tehát kevés türelmet. A kéziratot már elejtől fogva félretettük.

r. l. Vác. Ez idő szerint így se lehet, amugy se; várjuk be az alkalmas időpontot.

T. Roth Áhron kertül. rabbi urnak Siklóson. A lapot Tsgd. részére julius végéig eljegygeztük.